

© *Мария Георгиева*
(Київ)

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ АГРАРНЫХ ОТНОШЕНИЙ В БОЛГАРИИ (1948–1960 ГГ.)

В статье раскрывается сущность аграрных отношений в Болгарии в 1948–1960 гг. и влияние реформ, проводимых в анализируемый период, на развитие сельского хозяйства страны.

Ключевые слова: Болгария, история народного хозяйства, история крестьянства, аграрный сектор, землевладения, землепользования.

© *Mariya Georgieva*
(Kyiv)

FEATURES OF AGRARIAN RELATIONS IN BULGARIA (1948–1960)

The article reveals the essence of agrarian relations in Bulgaria in 1948–1960th. and impact of reforms carried out in the period on the development of agriculture.

Keywords: Bulgaria, the history of the national economy, the history of the peasantry, agriculture, land tenure, land use.

До редакції надійшла 31.10.2012.

УДК 94(73):94(729) «199»

© *Олеся Скляренко*
(Київ)

МІСЦЕ ЗАКОНУ ХЕЛМСА-БАРТОНА У ПОЛІТИЦІ США ЩОДО КУБИ У 90-Х РР. ХХ СТ.

В даній статті аналізується закон Хелмса-Бартонна та досліджується його вплив на політику США щодо Куби.

Ключові слова: Закон Хелмса-Бартонна, США, Куба, американсько-кубинські відносини.

Закон Хелмса–Бартонна 1996 р. посів важливе місце у розвитку законодавчої бази політики Вашингтона щодо Гавани. Вивченням його положень і впливу на американсько-кубинські відносини займалися американські науковці Дж. Свейг, М. Зіглер, Л. Шульц, М. Перес-Стейбл, а також науково-дослідні центри та організації як Інститут Като і Рада з питань міжнародних відносин у Західній півкулі [2; 1; 4; 7; 8]. Вони демонструють широкий спектр позицій в оцінках законодавчого акту – від повного і беззаперечного схвалення до поміркованої критики або навіть різкого його неприйняття. Істотність впливу цього закону на американсько-кубинські відносини, його дискусійне сприйняття в США, а також відсутність українських досліджень спонукали нас до цієї розвідки.

Часи президентства Б. Клінтона у політиці США щодо Куби відзначились прийняттям суперечливого Закону Хелмса-Бартонна (Helms–Burton Act) 12 березня 1996 р. Його ініціаторами стали двоє республіканців: сенатор Дж. Хелмс та член палати представників Д. Бартон. У 1995 р. сенатор Дж. Хелмс уже намагався проштовхнути свою законодавчу ініціативу, але не зміг цього зробити. Після неприємного епізоду зі збиттям кубинцями двох приватних літаків, керованих антикастрівськими учасниками групи «Брати на допомогу» (Brothers to the Rescue), Конгрес все ж прийняв закон [1].

Одразу після своєї появи Закон Хелмса-Бартонна отримав майже стовідсоткову підтримку серед республіканців, а після інциденту з американськими літаками до них долучилася велика кількість демократів. На нього позитивно відреагувала кубинська громада у Флориді. Однак деякі члени Конгресу все ж не погоджувались з цим документом і не вважали його ефективним для підриву режиму Кастро. В переддень голосування 6 березня 1996 р., конгресмен Д. Рід заявив, що він підтримує демократизацію Куби, але Закон Хелмса-Бартонна суперечить американській зовнішній політиці. Він також зазначив, що його прийняття збільшить напруження між Кубою та США і загрожуватиме мирному переходу до демократії на острові [1].

Закон про кубинську свободу і демократичну солідарність 1996 р. (повна назва акту), продовжив і посилив ембарго проти Куби. Цим актом Конгрес США прийшов до таких висновків: 1) Економіка Куби скоротилась як мінімум на 60% за останні 5 років у зв'язку з (А) припиненням фінансування колишнім СРСР у розмірі від 5 до 6 млрд. дол. щорічно; (Б) 36-ма роками комуністичної тиранії і поганого економічного менеджменту уряду Кастро; (В) різким скороченням торгівлі з країнами колишнього СРСР і (Г) політикою російського уряду та країн колишнього радянського блоку щодо переведення економічних відносин з Кубою на комерційні засади.

2) у той же час, добробут і здоров'я кубинських громадян значно погіршилися через економічний спад і відмову режиму Кастро провести вільні чесні демократичні вибори на Кубі.

3) режим Кастро дав чітко зрозуміти, що він не сприятиме значним політичним реформам, які б відкрили шлях демократії, ринковій економіці та підйому господарства [1]. ...

б) тоталітарна природа режиму Кастро забрала всі мирні засоби покращення умов для народу Куби і змусила тисячі громадян ризикувати своїм життям у небезпечних спробах втекти з острова у вільний світ. ...

10) Конгрес історично та постійно демонструє солідарність свою та американських громадян з демократичними прагненнями кубинського народу...

28) впродовж останніх 36 років кубинський уряд становив загрозу національній безпеці США [3].

У законі виділялись шість завдань політики США щодо Куби: 1. Допомогти народу Куби відновити свободу та процвітання і приєднатись до демократичних країн Західної півкулі; 2. Посилити санкції щодо уряду Кастро; 3. Забезпечувати національну безпеку США у зв'язку з терористичними погрозами від режиму Кастро, розкраданням власності громадян США і політичними маніпуляціями уряду Кастро щодо бажання кубинців емігрувати і спричинену цим масову міграцію до США; 4. Заохочувати проведення вільних і чесних демократичних виборів на Кубі, які будуть проходити під міжнародним наглядом; 5. Підтримувати і допомагати кубинському народу в перехідний період; 6. Захищати власників зі США від конфіскацій і незаконних захоплень власності, ініційованих режимом Кастро [3].

Відповідно до закону, кубинські товари були забороненими, якщо вони: мали кубинське походження; знаходились або транспортувались через Кубу; зроблені цілком або частково із кубинських складових. Окремо встановлювалась заборона щодо імпорту до США кубинського цукру шляхом регламентації гарантій, що цукор, який ввозиться або надходить для споживання зі складів на територію США не має кубинського походження.

Якщо на Кубі сформується перехідний, обраний демократичним шляхом уряд, то за законом США обіцяли: підтримувати самовизначення кубинського народу, визнати, що воно є національним правом громадян Куби, яке має вільно проявлятися, без втручання уряду будь-якої країни, спонукало б кубинський народ обрати керівництво, яке б відображало волевиявлення кубинців і т.д. [3].

Також закон містив кілька заборон, зокрема, щодо побудови атомної станції Хурагуа, аргументами проти чого були: відсутність на Кубі структури, що регулює ядерні питання, а також адекватної інфраструктури для гарантії безпечної роботи і функціонування станції, невідповідність рівня обізнаності працівників станції технологічним вимогам [3].

Закон Хелмса-Бартона викликав багато суперечок серед правознавців. Особливо це стосувалось частини 3, яка дозволяла звертатися за відшкодуванням збитків за націоналізовану Гаваною власність до американських судів, що йшло врозріз принципу міжнародного права про національність скарг (nationality of claims). Відповідно до цього принципу можливість відшкодування потребує американського громадянства, потерпілого на момент завдання шкоди. Відповідно до іншого трактування цього принципу країна-ініціатор судового процесу проти іншої держави, яка зашкодила приватній особі, мала показати, що особа є громадянином країни-позивача. Таким чином, конфіскації кубинським урядом майна, що належало кубинським громадянам фактично не могли бути оскарженими у судах Сполучених Штатів [5].

Суперечливими також були положення, які стосувались закордонних інвестицій на Кубі. Закон вводив санкції для закордонних компаній, які мали вигоду від власності, конфіскованої режимом Кастро, і в такий спосіб намагався стримувати інвесторів. Ця норма відобразила поширене в США переконання в тому, що інвестиції сприятимуть підтримці режиму Кастро. Наприклад, дослідники інституту Като вважали, що великий інвестиційний потік не можливий, доки на острові не відбудуться ринкові реформи. Цілковито очікувано негативно цю частину закону Хелмса-Бартона сприйняли такі союзники США, як Канада, Мексика і члени Європейського Союзу, оскільки їм не сподобались спроби впливати на їхню зовнішню політику інструментами американського національного законодавства [7].

Реагуючи на закон, кубинський уряд у відповідь американцям прийняв 24 грудня 1996 р. звій закон №80 (Закон про зміцнення гідності і суверенітету Куби). У його 14 статтях йшлося зокрема про таке: «Статтею 1 Закон «Хелмс-Бартон» визнавався протиправним, неприйнятним і таким, що не має ніякої юридичної дії. Будь-яка скарга від юридичної чи фізичної особи з будь-яким громадянством, що базувалась на ньому, вважалась неправомірною. Згідно зі статтею 2 закріплювались постанови уряду Куби, зафіксовані у законах про націоналізацію, які діяли понад 35 років, щодо адекватної і справедливої компенсації за націоналізоване у

юридичних або фізичних осіб майно, які мали громадянство США.

Відповідно до статті 3, компенсації збитків за націоналізоване внаслідок легітимного, врегульованого законами Куби і міжнародного права процесу, американське майно, могли обговорюватись між урядами Сполучених Штатів та Куби на засадах рівності та взаємної поваги [9].

Як зазначалось у статті 4, будь-яка фізична чи юридична особа зі США буде виключена з можливих майбутніх переговорів про які йдеться у ст. 2 і 3, якщо вона буде застосовувати процедури та механізми Закону Хелмса-Бартона або прикриватиметься ними, шкодячи іншим.

Уряд республіки Куба, – визначалось у статті 5, – зобов'язувався вжити всіх заходів і створити необхідні умови для повного захисту наявних і потенційних закордонних інвестицій на Кубі й відстоювати законні інтереси інвесторів у разі дій, які можуть бути спричинені законом Хелмса-Бартона [9].

За статтею 6 уряд республіки Куба отримував повноваження застосовувати або дозволяти формули, необхідні для захисту закордонних інвестицій від дії закону Хелмса-Бартона, включно з переведенням інтересів закордонних інвесторів у кредитні фірми, фінансові установи або інвестиційні фонди.

Стаття 8 застерігала, що будь-яка співпраця, пряма чи непряма, вазнаватиметься незаконною, якщо вона буде спрямована на сприяння застосуванню закону Хелмса-Бартона. Під співпрацею мала на увазі така діяльність, як, зокрема, пошук і постачання інформації будь-якому представнику уряду США або іншій особі з метою використання прямо чи опосередковано для застосування цього закону або надання допомоги в пошуку чи передачі цієї інформації: надсилання запитів, отримання, приймання, сприяння поширенню або отриманню вигоди від будь-яких фінансових ресурсів чи матеріалів, які надходять від уряду США або направлених ним через своїх представників чи будь-яким іншим чином, якщо це сприятиме застосуванню закону Хелмса-Бартона; поширення або сприяння поширенню інформації, публікацій, документів або матеріалів пропагандистського характеру уряду США, його агенцій чи відділів або будь-якого іншого походження з метою застосування закону Хелмса-Бартона; співпраця в будь-який спосіб з телебаченням чи радіо або іншими засобами поширення і пропаганди з метою сприяння застосуванню закону Хелмса-Бартона [9].

Статтею 10 регламентувалось, що грошові перекази від кубинців, що живуть за кордоном, своїм родичам на Кубі, не будуть обкладатись

ніяким податком. Уряд Куби мав вдатись до будь-яких заходів для сприяння цим переказам. Кубинці, що проживають за кордоном, могли розпоряджатись грошовими рахунками у вільно конвертованій валюті або кубинських песо у банках Куби і відсотки по цих вкладах не мали обкладатись податками. Вони також могли укладати договори зі страховими компаніями, за котрими отримувачами страхових полісів стануть особи, що постійно проживають на Кубі.

Уряд Куби, встановлювала стаття 11, – поновлюватиме дані щодо компенсацій, які мав виплатити уряд США за наслідки економічної, торговельної та фінансової блокади і агресивних дій проти країни. До них мали бути додані збитки, завдані злочинцями, корумпованими політиками і мафіозі, а також вбивцями і мучителями тиранії Батісти, за чий вчинки відповідальний уряд США, який випустив закон Хелмса-Бартона [9]. Таким чином, Гавана відповіла на законотворчість Капіталістського пагорбу нормотворенням, яке було просякнуте ідеологією протистояння і відзначалось елементами дзеркального реагування.

Прийняття Закону Хелмса-Бартона дало Клінтону на виборах 35% голосів кубинських американців, що на 15% перевищувало кількість під час виборів 1992 р. [2]. У січні 1997 р. свою діяльність почала друга адміністрація Б. Клінтона. Білий дім змушений був також реагувати на занепокоєння європейських партнерів. Наприклад, Європейський Союз прийняв «Спільну позицію» щодо відносин з Кубою. Її основними пунктами стали: політичний діалог і просування демократії та дотримання прав людини, розвиток співробітництва заради покращення життя людей на Кубі, діалог з громадськими представниками, а також мирними продемократичними опозиціонерами. ЄС висловлював стурбованість відсутністю прогресу в сфері політичних реформ, а також цивільних та політичних прав. Відкриття економіки Куби мало відбуватись шляхом поживлення торгівлі та співробітництва. Членам ЄС дозволялось надавати гуманітарну допомогу, за умови, що вона має поширюватись через неурядові організації [8].

У травні 1998 р. адміністрація Б. Клінтона та ЄС у пошуках компромісів погодились не поширювати на громадян країн-членів Євросоюзу дію частин 3 та 4 закону (йшлося про заборону видавати візи керівникам компаній, які мали незаконні прибутки з конфіскованого майна) в обмін на гарантії ЄС не субсидувати інвестиції у конфісковане майно [8].

Проте в Америці посилювалось відчуття певного глухого кута у відносинах з Кубою.

З одного боку зміна характеру стосунків з островом ставала все більш нагальною потребою, а з іншого – посилювався тиск радикальних антикастрівських емігрантів, які мали одностайні серед американських політиків. Свідченням нових віянь у політиці Білого дому стало урядове рішення про встановлення на острові Закону про кубинську демократію 13 категорій дозволів американцям подорожувати на Кубу. Тобто жорсткість закону почала пом'якшуватись.

Отже, суперечливий Закон Хелмса-Бартоня продовжив традиційну жорстку лінію Сполучених Штатів щодо Куби. Не останню роль у законодавчому процесі відіграли кубинсько-американські політики-лобісти, які

в обмін на голоси виборців отримали черговий важіль впливу. З іншого боку, закон не зближив позицій Вашингтона і Брюсселя та інших американських партнерів, коли йшлося про перспективи побудови стосунків з Гаваною. Натомість ще важливішим було те, що закон не допоміг намітити нової лінії у американсько-кубинських відносинах. Зміни у підходах Вашингтона були на часі. Проте їх започаткування потребувало взаємодії різних чинників, зокрема і кубинського походження. Дистанційовані в часі наслідки запровадження Закону Хелмса-Бартоня, а також зміни у кубинській політиці Вашингтона заслуговують бути предметом подальших наукових розвідок.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Schoultz L. That Infernal Little Cuban Republic: The United States and the Cuban Revolution. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2009.
2. Sweig J. E. CUBA: What everyone needs to know. – Oxford University Press, New York, 2009.
3. Helms-Burton Act – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/libertad.pdf>
4. Pérez-Stable M. The United States and Cuba: Intimate Enemies; with an essay by Ana Covarrubias. Routledge, NY, 2011.
5. Cambridge Books – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ebooks.cambridge.org/chapter.jsf?bid=CBO9780511560101&cid=CBO9780511560101A038>
6. THE HELMS-BURTON ACT: A STEP IN THE WRONG DIRECTION FOR UNITED STATES POLICY TOWARD CUBA//JOURNAL OF URBAN AND CONTEMPORARY LAW – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://law.wustl.edu/journal/54/Dunni_.pdf
7. CATO HANDBOOK FOR CONGRESS – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cato.org/pubs/handbook/hb108/hb108-60.pdf>
8. Council of Hemispheric Affairs – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coha.org/the-european-union-and-cuba-the-common-position/>
9. Ley número 80 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cuba.cu/gobierno/antidoto.htm>
10. Council of Hemispheric Affairs: Helms-Burton Act: Resurrecting the Iron Curtain – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coha.org/helms-burton-act-resurrecting-the-iron-curtain/>
11. Roy J. -- The Helms-Burton Act: Tightening the Noose on Cuba – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worlddialogue.org/content.php?id=96>

© *Олеся Скляренко*
(Київ)

МЕСТО ЗАКОНА ХЕЛМСА-БАРТОНА В ПОЛИТИКЕ США В ОТНОШЕНИИ КУБЫ В 90-Е ГГ. XX В.

В статье анализируется закон Хелмса-Бартоня и его влияние на политику США в отношении Кубы.

Ключевые слова: Закон Хелмса-Бартоня, США, Куба, американо-кубинские отношения.

© *Olesya Skliarenko*
(Kyiv)

HELMS-BURTON ACT AND ITS PLACE IN THE US POLICY TOWARDS CUBA IN THE 90S OF THE XXTH CENTURY

The place of Helms-Burton Act in the US politics towards Cuba and its influence on U.S.-Cuban relations are studied in the article.

Key words: Helms-Burton Act, USA, Cuba, the U.S.-Cuban relations.

До редакції надійшла 16.11.2012.